

Akadeemiliste ametiühingute tagasiside eelnõule „Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadus“.

(Haridus- ja teadusministri kiri 30.11.2022 nr 8-1/22/5160)

Lugupeetud Haridus- ja teadusminister Tõnis Lukas

21.12.2022

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu seletuskirjas on öeldud:

Institutsionaalne autonoomia tähendab piisavat iseseisvust osas, mis puudutab sisemist organisatsiooni ja juhtimisstruktuuri, ressursside asutusesisest jagamist ja ressursside hankimist erasektorist, oma töötajaskonna värbamist ning tingimuste seadmist õppetöös, eriti aga teadus- ja õpetustegevuse vabadust.

Akadeemilised ametiühingud: Akadeemiliste ametiühingute tagasisides TAKS eelnõule viitasime, et teadus- ja õpetustegevuse vabadust ülikoolides piirab oluliselt see, et teaduse tegemine käib suures mahus läbi grantide ja projektide.

Universitas Tartuensise 2022. aasta novembrikuu numbri artiklis "Raamat, mis kutsub üles hindama teadlast kui vaba mõtlejat" <https://www.ajakiri.ut.ee/artikkel/4365> kirjutatakse järgmist: "Kindlasti ei olnud oma tee leidmine ja käimine ka toona lihtne, kuid praeguses akadeemilises keskkonnas on teadlastel üha vähem vabadust valida meelepärast suunda ja teha teadust südame sunnil. Rohkem kui kunagi varem sekkuvad teadlase loominguvabadusse rahastajate suunised ja üleilmsed teadustrendid. Inspiratsioonipuhangud on asendatud populaarsete märksõnade, mõõdikute ja projektiplaanidega."

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu seletuskirjas on öeldud:

Töörühmad ei olnud VTK ettevalmistamise protsessis üksmeelel selles osas, kas tegevustoetuse tingimustes peaks sätestama, et iga avaliku sektori TA asutusega räägitakse eraldi läbi, kui suure osa tegevustoetusest peavad asutused minimaalselt eraldama akadeemiliste töötajate töötasudeks. Personalikulude osakaal baasfinantseerimisest on asutuste ja ka aastate lõikes olnud väga erinev, ulatudes 13-48% keskmiselt aastate lõikes (kõigi asutuste peale kokku) ja 13-94% asutuste lõikes (2014-2019). Töörühmades oli arutusel 2 alternatiivi. Esimese alternatiivi kohaselt otsustavad asutused ise, kui suure osa tegevustoetusest teadlaste töötasudeks määravad. Teise alternatiivi kohaselt sätestatakse seaduses või selle alamaktides, et iga avaliku sektori TA asutusega räägitakse eraldi läbi, kui suure osa tegevustoetusest peavad asutused minimaalselt eraldama akadeemiliste töötajate töötasudeks. Teadlaste töötasudeks minev kindel osa tegevustoetusest võimaldaks teadlastel saavutada suurema kindlustunde töökoha stabiilsuse osas, samuti võimaldaks see asutusel üles ehitada teadlase karjäärimudeli ning rahastada teadlaste püsitöökohti. Valik langes esimese alternatiivi kasuks, mis on

kooskõlas protsessi algul sõnastatud põhimõtetega, mille kohaselt teadus- ja arendusasutuste autonoomiat ei vähendata.

Akadeemilised ametiühingud: Akadeemiliste ametiühingute ettepanek oli, et määratakse kindel osakaal tegevustoetustest palkadeks. Kahjuks seda ettepanekut ei võetud vastu ega loodud akadeemilistele töötajatele mingit kindlustunnet, et projektirahastuse lõppedes neil on olemas palk vaatamata sellele, et nad on atesteeritud ja paljudel juhtudel teinud aastakümneid nii õppe- kui teadustööd ülikoolis.

Selline teadmatuses olemine on töötajate jaoks väga kurnav.

Olukorra ilmestamiseks teave juhtidelt ühes Eesti ülikoolis.

* Meil on hetkel paaris projektis vahendeid, millega saame märtsi lõpuni hakkama. Sealt edasi on suur teadmatus ja määramatus. Oleme teinud avalduse toetuse saamiseks nii instituudile kui ka valdkonnale. Vastuse saame ilmselt uue aasta algul, kui ülikooli rahalised võimalused selguvad. (Selle töögrupi liikmed on kõik atesteeritud ning aastakümneid nii õppe- kui teadustööd teinud akadeemilised töötajad).

* Finantsolukord on selline, et kellegi palka ... summadest ja.. allikate arvelt pole võimalik tõsta või inimesi nendele allikatele ümber tõsta. HARIDUSE SUMMAD JÕUDSID MIINUSESSE SEPTEMBRI KESKPAIGAKS ja... summadest ei jätku instituudi kulude (põhiliselt infra) maksmiseks ei 2022 ega 2023 a jooksul. Seega kõik vajalikud palgatõusud saavad tulla ainult GRANTIDE, LEPINGUTE, TAGASITULEJATE GRANTIDE ARVELT ja muude täiendavate laekumiste arvelt! KUI TÖÖRÜHMADE JUHTIDEL PALKA POLE SIIS TULEB INIMESED VIIA OSALISELE TÖÖAJALE!

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse eelnõu seletuskirjas on öeldud:

6.3.1. Muudatus: TAI rahastamise ümberkorraldamine. I Sihtrühm: HTM valitsemisala TA-asutustes töötavad teadus- ja arendustöötajad.

Mõju ulatus: teadus- ja arendustöötajaid mõjutab kõige enam üleminek baasfinantsfinantseerimiselt teadus- ja arendustegevuse toetusele. Kuna teadus- ja arendustegevuse toetuse oluline komponent on baasosa 70% ulatuses toetusest, on asutuse saadava tegevustoetuse suurus asutuse jaoks eelmiste aastate põhjal senisest paremini prognoositav, seega on asutustel võimalik teha pikemaajalisi plaane seoses asutuse strateegiliste eesmärkide täitmisega. Eeldusel, et asutused eraldavad tegevustoetusest teadus- ja arendustöötajate töötasudeks vähemalt samas mahus, mida nad senini on teinud, kasvab teadus- ja arendustöötajate kindlustunne järgmise perioodi rahastuse osas.

Ebasoovitavate mõjude risk: kui TA-asutused vähendavad tööjõukulude osa teadus- ja arendustegevuse toetusest, ei kaasne muudatusega töösuhete stabiilsuse ning seega teadus- ja arendustöötaja karjääri atraktiivsuse tõusu. Riski maandamiseks on riigi poolt tagatud 1% SKPst TA kulutuste jaoks, mis loob võimaluse TA-asutuste rahastamise ning seega ka teadus- ja arendustöötajate töösuhete stabiilsuse kasvuks.

Akadeemilised ametiühingud: Risk ju ei ole maandatud selle 1% SKP-eraldusega.

31.05.2022 saatsime Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepaneku ja oleme samal seisukohal ka praegu. Ülikoolides valitseva ebastabiilsuse kaotamiseks on tarvis suunata otse teadlaste

baassissetulekuks ehk põhipalgaks raha. Lähtudes ülikoolide astmepalkadest tuleb selleks hakata ülikoolide teadustöö ja õpetamisvõime säilitamise eesmärgil akadeemiliste töötajate arvu järgi arvutama nende miinimumpalkadeks tarvis minevat raha.

Tarvis on läbipaistvat süsteemi, kuidas ülikoolid saavad oma teadlaste arvu säilitada ja suurendada. Loogiline on korraldus, kus mingi minimaalne (näiteks hetkel eksisteeriv) teadlaste arv on otse finantseeritud ning kui mõni töörühm, osakond või instituut tahab inimesi juurde saada, siis tehakse seda grantide ehk konkurentsipõhise rahastuse arvelt. Sel juhul on vaja vaid reegleid, kas ja kuidas sellistest ajutistest töökohtadest on võimalik tekitada otse riigi poolt finantseeritud töökohad.

Atesteeritud doktorikraadiga akadeemilistel töötajatel peab olema projektidest sõltumatu põhipalk.

Haridus- ja Teadusministeeriumi 06.07.2022 vastuses on öeldud järgmist:

Oma kirjas toote välja, et ülikoolides valitseva ebastabiilsuse kaotamiseks on tarvis suunata vahendeid otse teadlaste miinimumpalkadeks (mille maht on ca 0,2% SKPst). Baasfinantseerimise maht on vahemikul 2016-2022 suurenenud 13,9 miljonilt eurolt 52,3 miljoni euroni ehk peaaegu 4 korda. Uurimistotuste maht, mis on samuti teadlaste töötasu allikaks, on samal ajaperioodil samuti tõusnud (37,9-lt 52,3 miljoni euroni) . Kokku on kahe põhilise rahastusinstrumendi maht tõusnud sel perioodil seega rohkem kui kaks korda. Teadlaste arv avalikus sektoris on sel ajavahemikul jäänud samaks, olles 2016. aastal 2932 ning 2021. aastal 2955. Baasfinantseerimise rahastuse suurendamise eesmärk on olnud tõsta asutuse rahastamise mahtu ning anda asutustele endile võimalus otsustada, mil viisil oma strateegilisi eesmärke saavutada. Üleminekuga teadus- ja arendustegevuse toetusele on planeeritud rahastamise stabiilsust veelgi suurendada, viies toetusse sisse stabiilse baasosa komponendi ning vähendades tulemustest sõltuva osa suurust 30 %-ni. Nii baasfinantseerimine kui ka tulevikus teadus- ja arendustegevuse toetus on ette nähtud teadus- ja arendustegevusega seotud kulude katmiseks ning nende tegevustega seotud strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

Akadeemilised ametiühingud: Baasfinantseerimise rahastuse suurendamine on olnud hea lahendus, kuid andes asutustele endile võimalus otsustada, mil viisil oma strateegilisi eesmärke saavutada, ei ole olnud töötajad prioriteet number 1. Soovime, et Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) lähtub oma otsuste tegemises eesmärgist arendada Eesti teadlaskonda stabiilselt. Vajalik on, et ametiühing on kaasatud oma asutuse halduslepingu sõlmimisse HTMga.

Lugupidamisega

Eesti Keele Instituudi Ametiühing

Eesti Maaülikooli Ametiühing

Tallinna Ülikooli Ametiühing

Tartu Ülikooli Ametiühing